

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SELÇUK UNIVERSITY

III. ULUSLAR ARASI
MEVLÂNA KONGRESİ
3rd INTERNATIONAL
MEVLANA CONGRESS

BİLDİRİLER / PAPERS

5-6 MAYIS 2003

5-6 MAY 2003

KONYA / TÜRKİYE / TURKEY

BATI DÜŞÜNCESİ VE MEVLÂNA'DA KADIN

Prof. Dr. İsmail YAKIT*

Bugün insanlığın en önemli problemlerinden birisi hiç şüphesiz kadın problemidir. Buna rağmen bu konuda yapılan bilimsel araştırmalar yeterli ve tatmin edici değildir. Bu husus, problemin hassas konuları ihtiva etmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü insanın duygu, iffet edep namus gibi duyarlı olduğu kavramlar hep kadın probleminde düğümlenmiş kavramlardır.

Tarihî akışı içinde kadın, bilindiği üzere, ev-çocuk ve eş üçgeninin önemli bir parçası olmasına rağmen, toplum içinde insanî yetenekleri ve anneliği göz ardı edilerek hep cinselliği itibariyle öne çıkarılan bir varlık olmuştur. Bir başka ifadeyle insanlık tarihine bir göz attığımız zaman görürüz ki kadın, ev ortamını tamamlayan bir eşya gibi telakki edilmiştir. Kimi dönemlerde onun insanî yetenekleri, becerileri köreltilmiş, iradesi hiç dikkate alınmamıştır. Kimi dönemlerde “özgürlük” adına kadının anne ve eş olma sorumlulukları göz ardı edilmiştir. Onun geçmişte duçar olduğu bu keyfiyet hâlâ devam etmekte olup, maalesef bugün dünden farklı değildir.

Kadın dün, Doğu ve Batının saraylarının haremeleri, esir pazarlarının ve agoraların vazgeçilmez bir eşyası iken bugün podyumların, vitrinlerin ve reklam panolarının sadece cinsel bir imaj gayesiyle öne çıkardığı bir varlıktır. Genellikle Batı toplumlarında insan haklarından ve özellikle kadın haklarından ve özgürlüklerinden sık sık dem vurulduğu günümüzde, moda, sanat ve cinsel özgürlük gibi süslü ifâdelerle kadının bir meta ve porno aracı haline getirilerek istismar edildiği gözlenmektedir. Buna mukabil Doğu toplumlarında din adına kadının kara çarşaf ve peçeye hapsedilerek toplumdaki olduğu gibi, yeteneklerinden de tamamen soyutlanmış olması onun bir diğer istismarıdır. Böylece, her iki halde de kadın kendisinin kişisizleştirildiği bir mecrâda yer almaktadır. Oysa önemli olan, kadının dişiliği değil, kişiliğidir. İşte bu sebeple hem Batı düşüncesinde hem de Mevlâna'da kadın problemini daha açık bir halde ortaya koyup ele almak düşüncesindeyiz.

I- Batı Düşüncesinde Kadın

Batı dünyasında yetişmiş Ortaçağ Yeniçağ ve Modern çağ'ın birçok düşünürü kadın konusunu ele almış ve bu konuda pek çok bakış açısı ortaya koymuştur. Ancak çoğu olumsuz olan bu bakış açılarının her birinin içinde düşünü-

---

* Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

rün yaşadığı sosyal ve ailevi hayatın etkileri olduğu gibi, onun kendi inanç ve düşünce sistemlerinden de kaynaklanmaktadır. Batılı düşünce ve fikir adamlarının bu nevi görüşlerini birkaç kategoride ele almak mümkündür.

Kendi sistemi içinde kadın konusunu ele alan Ortaçağ'ın Batılı ünlü düşünürlerinden Malebranche (1638-1715) "*Hakikatin Araştırılması*" isimli eserinde "...Zevke ait her şey, kadınlara kalmış bir iştir. Ancak, genel olarak araştırılıp bulunması biraz güç hakikatleri kavramak, kadınların elinden gelmez. Soyut olan her şey, onlar için anlaşılabilir bir şeydir..." (II, 100-101. Krş. Keklik, *Fil. Özel.*, 136-137) diyerek onların soyut gerçekleri anlayamadıklarını ve böyle bir yetenekten mahrum olduklarını iddia etmektedir. Keza "*İrâde ve Tasavvur Olarak Dünya*" adlı eserin yazarı XIX. asrın ünlü Alman filozofu Schopenhauer (1788-1860), kendi pesimist (karamsar) felsefesinde kadına da bir yer bulmuş ve "...Kadınlar, kendi gönüllerince hayal ederler ki erkekler para kazanmak ve kadınlar da bunu harcamak için yaratılmışlardır." (Essai, s. 132, N.Keklik'ten naklen, *age.*, s. 139) demektedir. Bununla, bir anlamda erkeklerin harcamayı bilmediklerini ifâde etmek isterken; öte yandan kadınların, erkeklerin masraf kapısı olduğunu da söylemekle beraber kadınların, erkeklerin paralarını nasıl harcayabiliriz şeklindeki hayal dünyalarının etkisi altında yaşadıklarını da belirtmektedir. Kadını sadece bu paralelde görmeyen, onu daha da kötü; hatta riyâkar bir varlık gibi göstermeye çalışan Schopenhauer, bir başka yerde şunları söylemektedir:

"...Arslanın dişleri ve pençeleri vardır, filin ve yaban domuzunun büyük dişleri vardır; boğanın boynuzları vardır, mürekkep balığının da, çevresindeki suları bulandıracak mürekkebi vardır. Fakat tabiat kadına, kendini savunmak ve korunmak için riyâkarlık vermiştir...En zarifinde olduğu kadar, en aptal kadında da riyâkarlık, fitridir. Bu sebebledir ki, mutlak olarak dürüst ve samimi bir kadına rastlamak hemen hemen imkânsızdır..." (Essai, 133; Keklik'ten naklen, 139)

Ünlü Alman filozofu Friedrich Nietzsche (1844-1900) kadın konusunda fikrini şöyle beyan etmektedir: "*Kadınla konuşacağın zaman kırbağı eline almayı unutma*" (Bkz. Ş.Can, *Hız. Mevl.* s. 195)

Kadının eşitliği ve özgürlüğü hususunda görüş ileri süren Batılı yazarlar, ferdi ve toplum hayatında onların eşit olmadığını söylerken özgürlük hususunda da onu nasıl kullanacağı bilgisinin kadına verilmesi gerektiği kanaatindedirler. Meselâ Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865): "*Erkek ve kadın Mutlak'ın önünde denk olabilirler. Onlar hiç eşit değildirler, onlar ne ailede ne de şehirde eşittirler*" (*De la Justice dans la révolution et dans l'Eglise*, C.F. 462) demektedir. Kadının özgürlüğünü dile getiren Emile Zola (1840-1902) da şunları söylemektedir: "*Kadını özgürlüğüne kavuşturmak harika bir şeydir. Ama her şey-*

den evvel özgürlüğün nasıl kullanılmasını ona öğretmek gerekecektir. (Chronique, La Tribune, 1868, C.F., 585)

XVI. asrın ünlü Fransız yazarlarından Molière (1602-1673), “Demir kafesler ve kapı sürgüleri kadınları ve kızları namuslu yapmaz” (l’Ecole des Maris, s.1,2 Ariste., C.F. 395) diyerek, kapalı tutmaktan ve toplumdan tecrit etmekten ziyade onların namus duygularının geliştirilmesi gerektiği kanaatindedir. Halbuki Montaigne: “Bir kadın için en faydalı ve en onurlu bilim ve meşguliyet, ev işleri bilimidir” demektedir (Essai. III,9, C.F.407)

Batılı düşünürlerden bazıları “kadın-kilise” ikilisi hakkında pek olumlu kanaat sahibi değildirler. Bunlardan Charles Baudlaire (1821-1867), “Kadınların kiliselere girmelerine izin verilmiş olmasına her zaman şaşırılmışumdur. Onlar Allah’la hangi diyalogu kuruyorlar?” (Mon Coeur mis à nu, C.F., 54) derken Armond Salacrou (- 1899) da: “Papazlar günah çıkartan kadınları dinledikleri zaman evlenmemiş olmakla teselli buluyorlar” demektedir.(Une femme libre, Gallimard, C. F. 529)

Kadının tabiatı konusunda kalem oynatan yazarlar ve düşünürler onu daha ziyade menfi sıfatlarla tavsif etmektedirler. Meselâ Tristan Bernard (866-1947): “Kadın kadının kurdudur” (La volonté de l’Homme, C.F. 72) derken Jules de Goncourt (1822-1896): “Kadın aptal görünmemeyi çok iyi becerir” (Journal,Fasquelle, C.F. 243) demektedir. Jules Renard (1864-1910) da: “Kadınlara en fazla zevk veren şey, zekâları üzerine yapılan bayağı bir pohpohtur.” (Journal, 21, Mai, 1895, C.F. 489)

Batı düşüncesinde bütün bunlara mukabil François Mauriac (1885-1970) kadını en önemli bir yönüyle ele almakta ve hatta onun olgunluğunun ana temasını vermektedir. Nitekim o diyor ki: “Birçok kadın için kemâle giden en kısa yol şefkattir.” (Asmodée, Grasset, C.F. 379)

Batı’da bu problemi kadın-erkek ilişkileri açısından ele alan yazarlar yine de kadına pek olumlu bakmazlar. Charles Baudelaire (1821-1867): “Kadın ruhla bedeni ayırmayı bilmez” (age. C.F. 54) derken bir yandan kadının karşısındakini bir bütün içinde gördüğünü söylerken, diğer yandan da ruh ve ruha ait değerleri bedenden ayrı görmez, hatta ayıramaz diye eleştirmektedir. Jules Renard (1864-1910): “Şayet kadınların hoşuna gitmeyi istiyorsanız, onlara, sizin olduğu söylenen şeyi istemediğinizi söyleyiniz” (Journal, 29,Avril, 1898, C.F. 491) ifâdesiyle kadınların haris olmayan ve kendini gözü tok gösteren erkekleri tercih ettiğini vurgulamaktadır. Chamfort (1741-1794), kadınla erkeği birbirlerine karşı besleyebilecek kötü düşünceler açısından karşılaştırmakta ve şöyle söylemektedir: “Bir erkek kadınlar hakkında ne kadar kötü düşünürse düşünün, hiçbir kadın yoktur ki, ondan daha da kötüsünü düşünmemiş olsun.” (Maximes et pensées, C. F. 117)

İnsan tabiatının önemli yönlerinden biri hiç şüphesiz kıskançlıktır. Bu açıdan kadına bakan André Suarès (1868-1948): “Kadınlar her şeyi kıskanırlar hatta mutsuzluğu bile” (*Variables*, Emile-Paul, C.F. 544) demekle kadınları çok kıskanç bir tabiatın sahibi gibi görmektedir. Bunun yanı sıra George Courteline (1860-1929) kadın tabiatına bir başka zaviyeden bakarak hükmünü verir: “Kadın kendisi için yapıları asla görmez o ancak yapılmayanı görür” (*La paix chez soi*, Flammarion, C.F. 156)

Batı düşüncesinde kadın tabiatı ele alınırken onun güzellik ve zeka yönü ile kadının hareketliliği ve konuşkanlığı da ihmal edilmez. Montesquieu (1689-1755): “Genç kadınlarda güzellik zekâyı telâfi eder, yaşlılarda ise zekâ güzelliği ikmâl eder” (*Lettres persanes*, C.F. 412) demektedir. Voltaire (1694-1778)’e göre: “Kadınlar rüzgâr güllerine benzerler. Paslandıkları zaman sabit kalırlar” (*Le Sottisier*, C.F. 580). Guillaume Bouchet (1514-1594) de : “Kadınları konuşturmanın bin yolu vardır ama susturmanın bir yolu yoktur” (*Les sérées*, C. F. 89) demektedir.

Görüldüğü gibi, Batı düşüncesinin önemli mimarlarının kadın hakkındaki bu düşünce ve tavırları dikkate alındığında söylenebilecek olanlar şunlardır: Batı düşüncesinde kadın, erkekten ayrı ve onun çok daha altında ele alınmış, çeşitli menfi sıfatları veya zaafılarından bakılmış ve değerlendirilmiştir. Kadını meziyetleriyle gören ve değerlendiren, olumlu görüşler serdeden düşünür ve yazarlara pek rastlamıyoruz. Zaten feminist hareketlerin Batı’da başlaması ve orada daha fazla revaç bulması, Batı düşüncesinin bu gibi önemli temsilcilerinin kadın hakkında pek olumlu görüşler ortaya koymamalarının bir sonucudur diye değerlendirebiliriz.

II- Mevlâna’da Kadın

A- Mevlâna’nın Kadına Bakışı: Mevlâna eserlerinde kadın konusunu meziyet ve zaaflarıyla yeri geldikçe işlemiş ve onun dinî ve sosyal statüsünü belirtmiştir. Mevlâna’ya göre kadın, aslında ulvî bir varlıktır. Hatta Hz. İsa ile Hz. Muhammed’in peygamberliklerine herkesten önce inanıp onları tasdik eden iki kadındır: Hz. Meryem ve Hz. Hatice.

Kadın analık cihetiyle de üstündür. Nitekim *Mesnevî*’de “Allah’ın haklarından sonra ana hakkı gelir. Çünkü kerem sahibi olan Allah, sen ana karnundayken ananı sana borçlu etmiştir” (*Mesnevî*, III, s. 45, Ş. Can) Mevlâna’ya göre :

“Perteve-i Hakkest an mâşûk nî

Halikest an gûyâ mahlûk nî”

(Kadın Hakk nurudur. Sevgili değil.

Sanki yaratıcıdır, yaratılmış değil)(*Mesnevî*, I, 2437)

Kadın için “*sanki yaratıcıdır*” şeklinde ifade edilmiş olması onun anne olarak yeni bir varlığın dünyaya gelişinin en büyük sebeplerinden biri olması, onu içinde taşımasıdır. Kadın kavramına bu derece önem veren Mevlâna, onu sosyal hayatın ve aile hayatının ayrılmaz bir parçası görmüştür. Kendisi sohbet ve sema meclislerinde daima kadınları da kabul etmiştir. “Devrinde, başta sultan eşleri olmak üzere pek çok hanım müridi vardı. Her Cuma akşamı sultanın nâibi Emüniddin Mikâil’in evinde toplanan hanımlara eşlik ettiği, sohbet ve nasihatlerle başlayan gecenin sema ile sabah namazına kadar sürdüğünü Eflâkî kaydetmektedir. (Menâkibu’l-Ârifîn, I, 531-532) Bilhassa Sultan Rüknettin’in karısı Gömeç Hatun, Muiniddin Pervâne’nin karısı Gürcü Hatun ve yüksek zümreden pek çok kadın Mevlâna’ya ve onun meclisine düşkün insanlardı. Buna mukabil, Mevlâna’nın asıl müritleri olan işçilerle esnafın kadınları da Mevlâna’yı severler, toplantılar tertip edip onu evlerine çağırırlar, sohbetini dinlerler, üstüne güller saçarlar ve sema ederlerdi. (Bkz. Gölp. *Mev. Cel.*, s 213) Bütün bu hususiyetleri dikkate alırsak, bizzat kadınları irşat meclisine alan Hz. Peygamber’in bu sünnetini uygulayan Hoca Ahmet Yesevî’den sonra Mevlâna’yı gördüğümüzü söyleyebiliriz.

Kadın Düşüncesinin Kaynakları: Mevlâna’nın kadın hakkındaki düşüncelerinin temelinde İslâm dininin iki ana kaynağı yatmaktadır: *Kur’an ve Hz. Peygamber’in sünneti*. Mevlâna gerek Kur’an’ın ve gerekse tarihî gelişimi içerisinde kadınlar hakkında oluşan müspet veya menfî zihniyete paralel olarak Hz. Peygamber’den gelen rivayetler ister terkedilmiş isterse sansüre tabi tutulmuş olsun, Hz. Peygamber’in uygulamalarının özünü kavramış bir şahsiyettir. Kur’an’da: “Allah sizi bir tek nefisten ve kendisiyle huzur bulsun diye eşini de aynı orijinden var edendir.” (Araf, VIII, 189) ayeti ile Hz. Peygamber’in “Cennet anaların ayakları altındadır” hadis-i şerifi ve yine Hz. Peygamber’in Veda Hutbesi’nde : “Ey insanlar! Kadınların haklarını gözetmeyi ve bu hususta Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları Allah emaneti olarak aldınız; onların namuslarını ve iffetlerini Allah adına söz vererek helâl edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde, onların da sizin üzerinizde hakları vardır.” şeklindeki sözleri ve ayrıca Hz. Peygamber’in, “Hayırlınız ehline hayırlı olanınızdır. Ben ehline en hayırlı bir kişiyim; kadınları, ancak kerem sahibi kişi ulular; onları aşağılayansa ancak kötü kişidir” hadis-i şerifi Mevlâna’nın en önemli referanslarıdır (Câmi, II, s. 6,9).

Mevlâna’nın kadın hakkındaki müspet görüşlerine ve onlarla beraber ilim meclisi oluşturmasının bir diğer kaynağı Türk-İslâm kültürünün önemli temsilcilerinden Hoca Ahmet Yesevî’(1093-1166)’nin uygulamaları ve *Divân-ı Hikmet*’i ile Yusuf Has Hâcîp(-1070)’in *Kutadgu Bilig*’inin hikmetli mısralarının oluşturduğu Orta Asya kökenli Türk töresi olduğu kanaatindeyiz. Meselâ *Kutadgu Bilig*’de kadına dört değer atfedilmektedir: Hikmet, iffet adalet ve cesaret’tir. Hikmet, akılla yoğrulmuş fazilete; iffet, güzellikle birleşerek zarâfe-

te; adalet, sadakatle bütünleşerek metânete; cesâret, vicdan ile karışarak merhamete dönüşmektedir.

B- Kadının Tabiatı

Mevlâna'nın kadının tabiatı hakkında söylediklerini iki ana noktada toplamak mümkündür. Biri kadının meziyeti, diğeri de zaafı. Mevlâna kadın olayını hem ulvî yönüyle düşünmüş ve kadını yüceltmüş; hem de onu beşerî zaaf, ihtiras, kapris ve eğilimleriyle ele alarak realist bir tavır sergilemiştir.

1) **Kadının Meziyeti:** *Mesnevî*'de hikayeler eşliğinde kadınları özelliklerle onların tabiatları ve nelere muktedir olabildiklerini konu edinmekte ve kadını erkekten daha duygulu, sevgi ve şefkat timsali göstermektedir. Onlar olmazsa dünyada insanlar çoğalmazdı. Onlar bin bir müşkilatla çocuk doğurmakta, bin bir müşkilatla büyütmede ve hayata faydalı bir birey olarak katılmalarını sağlamaktadırlar.

“Allah kadının kalbine erkekten daha çok muhabbet ve şefkat vermiştir. Çünkü doğurmadaki zorluğu, ana olmanın müşkilâtını göze alması için Allah kadını bu tabiatla yaratmıştır. Kadın, daha sabırlıdır. Erkekten daha çok ızdıraba, acıya dayanır. Kadın, erkeğe nazaran daha uzun ömürlüdür. Hastalıklara erkekten daha fazla karşı koyar. Bu vasıflar, kadınlar için Allah'ın birer lütfudur. Çünkü kadın, hislerine hakim olduğu, nefsanî arzularını yendiği zaman, Hak yolunda erkekleri geçer, hakikate erkekten daha çabuk ulaşır. Kadının sevgisinin, şefkatinin, merhametinin erkekten çok oluşu, yalnız çocukları için değil, eşleri için de Allah'ın bir lütfudur. Çok başarıya ulaşmış büyük insanlar, sanatkârlar, mucitler, başarılarını eşlerinin ihtimâmına, şefkatine ve muhabbetine borçludurlar” (Ş. Can, *Hız. Mevl.* S. 193).

Mevlâna tasavvufî meseleleri, sufilerin öğretilerini anlatırken yer verdiği, bedevî bir hatunla fakir bir Arap'a dair gayet güzel, uzun bir hikayesinde kadının meziyetini ön plâna çıkarır. Ayrıca bu hikayede erkek ve kadının aile içindeki vazifelerini açık bir şekilde izah etmiştir. Hikayeye göre, Arap gayet fakirdir, işsizdir, yokluk ve zaruret içinde aylarca dolaşmaktadır. Çaresiz kalan hanımı başka bir yol bulur ve yumuşaklıkla meseleyi halletmek için şöyle söyler:

“Kadın tevazu gösterip dedi ki: ‘ben senin sadece karın değil, ayağının toprağıyım.

Her neyim varsa tende, canda hepsi senin; ferman da hüküm de hep senindir.

Fakirlikten sabır ve kararım kalmadıysa, bu inleyiş senin içindir, kendim için sanma’...” (Mesnevî, Nahifî terc. I, 2494 vd. s. 601)

Bu anlamda 25 kadar beyiti hanımın ağzından nakleden Mevlâna, ailede bu tür tedbirlerin süratli ve kuvvetli tesirlerini son derece tatlı ve ikna edici bir üslûpla anlatmaktadır. (Bkz. Musa Carullah, *Hatun*, s. 26-27)

2) Kadının Zaafı: Kadının zaafı konusunda *Mesnevî*'de pek çok hikaye mevcuttur. Kadınların beşerî zaaflarını anlatmakla Mevlâna, onları hor görmüştür. Ancak hislerine kapılan nefsanî duygudan kendini kurtaramayan kadınların nasıl küçüldüklerini örnekleriyle anlatır. Hatta kadınların zaaflarından istifade ederek, onların hislerine düşkün oluşlarından yararlanmak isteyen erkekleri de kınamakta ve onları aşağılamaktadır. Nitekim diyor ki: “ *Kim başkasının karısına kötülük ederse, iyi bil ki o kimse kendi karısına kavvatlık (=karısını satan) eder. Çünkü bir kötülüğün cezası, tıpkı onun gibi bir kötülüğe uğramaktır.*” (*Mesnevî*, V, 3999, Ş. Can).

Mevlâna, *Mesnevî*ler boyunca anlattığı hikayelerde, bir gerçeğin altını çizmektedir. Bir çok cinayetler, kötülükler, kadın yüzünden meydana gelmektedir. Mevlâna, bütün kadınları suçlamamakta, kadının zaafına, hilesine meyleden erkeğin duçar olacağı sıkıntılar dile getirilmektedir. Meselâ ona göre Hz. Adem yasak ağaçtan meyveyi, İblis'in Havva'ya, Havva'nın kendisine teşvikiyle yemiştir. İlk kan, kadın yüzünden dökülmüştür. Mevlâna'yı dinliyoruz:

“İblis, kaç kere masallar söyledi Adem'e; ama sonunda Havva, ye deyince yedi Adem o meyveyi.

Zulüm ve adalet dünyasında ilk kan, Kâbil elinden döküldü; döküldü ama kadın yüzünden döküldü.

Nuh, tavada kebab kızartmak istedikçe Vâhile, tavaya taş atardı.

Kadının düzeni, onun işini şaşırır, arı-duru öğüt suyunu bulandırır-giderdi.

Topluma gizlice haber yollar, bu yol yitirmişlerden dininizi sakının derdi.

Kadınların düzenine son yoktur...” (*Mesnevî*, VI, 4481-4486 Gölp.)

Mevlâna'nın bu ifâdelerinden özellikle kadının düzeni, hilesi konusunda söylediği sözlerin, Kur'anî ifâdelere uygunluğunu görmekteyiz. Nitekim Kur'an bir çok hileden bahsederken özellikle iki hileye dikkatimizi çekmektedir. Bunlardan birisi şeytanın, diğeri de kadının hilesi. Kur'an bize her iki hileyi tanımlamakta, şiddet ve etkisini söylemektedir. Şeytanın hilesi için: “*Şeytanın hilesi elbette zayıftır*” (*Nisa*, IV, 76) derken kadının hilesi için: “*Sizin hileniz çok büyüktür.*” (*Yusuf*, XII, 28) demektedir.

Mevlâna zaafın girdabında olan kadının erkek için çok riskler taşıdığı kanaatindedir. Hatta bu konuda Hz. Peygamber'e izâfe ettiği birkaç hadisi de

zikreder. Ona göre Hz. Peygamber: “*Dünyadan sakının, kadınlardan sakının; çünkü İblis, insanları avlamak için pusudadır. Temiz ve sakınan kişileri avlamak için kadınlardan daha fazla güvendiği yoktur.*” (Câmi, I,7) Bir diğer hadis te şudur: “*Benden sonra sizin için en korktuğum şey, kadınların fitnessidir; onların yüzünden uğrayacağımız imtihandır, kadınlardan sakının.*” Bu hadislerde elbette bütün kadınlar kast olunmamaktadır. Zaten Mevlâna, bütün kadınları kastetmez. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi, kadınlık zaafıyla olduğu kadar, hile ve düzeniyle hem kendini, hem de kendisine tabi olan erkeği sürükleyen kadını kastetmektedir. Bunun için çeşitli benzetmeler yapar:

“Yolu bilmiyorsan eşek neyi isterse onun aksini yap. Zaten doğru yol da budur.

‘Kadınlara danışın, sonra ne dilerlerse aksini yapın.’ Gerçekten de onlara âsi olmayanlar helâk oldu.

Nefsin isteğiyle az dostluk et; çünkü Allah yolundan seni azdıran odur.

Dünyada yoldaşların gölgesinden başka hiçbir şey, bu dileği, bu isteği kırıp geçirmez.” (Mesnevî, I, 2967-2970)

Mevlâna kadınların zaafı ve o zaafı düşükleri halleri belirtmek için *Mesnevî*’nin V. cildinde, şehvet ve hırs fazlalığından dolayı bir hizmetçi kadının(halayıkın) yaptığı çirkin işi anlatır. Bundan da toplumda bu gibi işlerle meşgul olan kesimi eğitmeyi hedeflemiştir. Mevlâna’yı, buradan hareketle müstehcenlikle itham edenler ondaki bu inceliği kavrayamamışlardır. Kaldı ki, dünya çapında pek çok ünlü yazar benzer hikayelerle çeşitli mesajlar vermişlerdir. Meselâ Lâtin yazar Apuleius (M.S. 125-180)’un “*Altın Eşek*” hikayesi; Hintli yazar Beydebâ’nın “*Kelile ve Dinme*”si; İtalyan yazar Boccaccio (1313-1375)’un “*Decameron*” adlı eseri; İngiliz yazar Shakespeare (1564-1616)’in “*Hamlet*”i; Alman edebiyatının ünlü ismi Goethe (1749-1832)’nin “*Faust*”u, kadını küçük düşürecek derecede işlenmiş müstehcen hikayeler içermektedir. (Ş.Can, Hz. Mevl, s. 191, 195) Mevlâna Batılı bu yazarlar gibi, kadını aşağılayıp küçültmüyor, şehvete tapan kadının nasıl küçüldüğünü, şehvetin, insanı nasıl küçülttüğünü gösteriyor.

Mevlâna Hak aşığı kadınlarla tacı tahtı terk eden kadının farkını Hz. Süleyman’la Belkis hikayesinde belirtir: “*Kız kardeşlerin senden önce dünya varlığını ayaklar altına almış, Hak aşığı kadınlar yüce göklerde oturmakta, sen ise bu fani dünyanın tacını tahtını seviyor, padişahlık sevdasında bulunuyorsun. Aslında sen, pis bir leşe gönül vermişsin.*” (Mesnevî, IV, s. 427 Ş.Can)

3) Kadının Eğitimi: Mevlâna’ya göre eğitim, insandaki iyi huyların ve istidatların ortaya çıkarılmasına, kötü huyların ve istidatların düzeltilmesi ve

iyilerle değiştirilmesine yarar (Bkz. Yakıt, *Batı Düş. ve Mevl.* s. 130 vd.). Bu bir anlamda meyvesini sevdiğimiz bir ağaca bakmamız, meyvesini istemediğimiz bir ağaca da aş yapmamız gibidir. Şu halde insan eğitimle iyi ve güzel alışkanlıklar ve davranışlar kazanabilir. Bunu yaparken Mevlâna'nın "maya" tabiri ettiği mizaç oldukça önemlidir. Eğitimde zorlamanın aksi neticeler vereceğini ifade eden Mevlâna'ya göre zoraki eğitim insan tabiatına aykırıdır. Hele kadın kuvvetli bir içgüdüye sahip olduğundan davranışlarını ayarlayabilir. Ona göre aklın kılavuz olması gerekir (Çelebi, C., s. 106). Nefis de akılla kontrol edilmelidir. Mevlâna, *Fihi Mâfih*, adlı eserinin 20. Bölümünde kadının zorla örtülmeye çalışılması hususunda görüşlerini beyan ederken, zorlamanın hiçbir şeyi değiştirmeyeceğini, kadının mayasında kötülük yoksa, yapma desen de, demesen de iyi huyuna göre hareket edeceğini anlatır. Kadının iffetini yalnız örtünmekle muhafaza etmeyeceği görüşündedir. Mevlâna'yı dinliyoruz:

"... 'İnsan men edildiği şeye düşer.' Kadına 'gizlen' diye emrettikçe onda, kendini gösterme isteği çoğalır durur, halk da o kadın ne kadar gizlenirse, onu görmek isteği o kadar artar. Şu halde sen oturmuşsun, iki tarafında isteğini kızıştırıyorsun. Sonra da bunu doğru düzen bir şey sanıyorsun; oysa ki bu iş bozgunculuğun ta kendisi. Kadının mayasında kötü bir işte bulunmamak varsa, yapma desen de, demesen de, iyi huyuna temiz yaratılışına uyacak, ona göre hareket edecektir o. Yok tersine, mayası pisse, gene kendi yolunu tutacaktır o. Gerçekten de yapma etme, görünme demek, isteği artırır ancak, başka şeye yaramaz."

Görüldüğü gibi, Mevlâna, eğitimde zorlamanın hiçbir faydası olmadığı kanaatinde. Eğer kötü bir iş yapmamak cevheri kadının içinde varsa, sen ona mani olsan da olmasan da o güzel yaratılışının eseri olan temiz ve iyi huyuna uyacaktır. Ona engel olmak onun rağbetini artırmaktan başka bir işe yaramaz kanaatinde. Böylece insan ruhunu derinliklerini iyi tanıdığını gördüğümüz Mevlâna'nın baskıyla kadını düzeltmeyeceğimizi, ona baskıcı bir eğitim uygulanamayacağını, bilakis ona tahammül edilmesi gerektiğini, kadının huyunu güzelleştirmek ve düzeltmek istiyorsan onun pisliğini kendinle temizleyemezsin. Ancak kendini onunla temizleyebilirsin. Sen onun vasıtasıyla iyileş, güzelleş. Onlara tahammül et, davranışlarını iyi ve yumuşak kıl (Sergen, s.360-361)

C- Kadın-Erkek İlişkisi

1) **Kadın-erkek eşitliği:** Mevlâna'ya göre kadın, tıpkı Kur'an'da ifade edildiği gibi, bir bütünün yarısı gibidir. Kur'an'da bu anlamda "zevc" kelimesi kullanılır. "Eş" veya "bir çiftin diğer teki"dir. Meselâ bir çift çorabın her bir teki diğerinin eşidir. Bu anlamda kadın- erkek Kur'an'da geçen zevc tabiriyle bir bütünün âdeta yarısı gibi birbirlerine eşit. İnsan neslinin devamı için yaratılmış olduklarından daima aralarında bir "mevedde" yani bir sevgi mevcuttur. "Allah dünyada hayat devam etsin, insan nesli kıyamete kadar sürsün, var ol-

sun diye erkekle kadını birbirine sevdirmiştir. İki canın yani erkekle dışının birleşmesi sonrası onlara gayb âleminden can gelir, aralarına katılır” (Mesnevî, s. 312 Ş.Can)

Mevlâna'nın kadınla erkeğin bir ve aynı cevherden gelişini onun ruh hakkındaki görüşlerinden de anlayabiliriz. Nitekim Mevlâna'nın ifâdelerine göre erkek ve kadının ruhlarında her hangi bir cinsiyet farkı yoktur. Çünkü ruh cevherdir, cinsiyeti yoktur. Cinsiyet bedenlerdedir. Kadın bedenine giren ruh kadınlık temâyüllerini tezâhür ettirir. Erkek bir bedene giren ruh da erkeklik temâyüllerini tezâhür ettirir. Bir başka ifâdeyle, girdiği bedene göre fonksiyonlarını tezâhür ettiren nötrale edilmiş bir ruh anlayışı doğrutusunda, kadın ve erkeğin temelde bir ve aynı cevherden geldiği fikri, Mevlâna'yı kadınla erkek arasında eşitlik düşüncesine sevkeden önemli bir âmildir (Bkz. Yakıt, a.g.e., s. 34 vd.).

Mevlâna tasavvuf düşüncesi içinde ele aldığı “erlik” kavramını anlatırken ve bunun Kur'an'da övülmüş bir kavram olduğunu vurgularken de kadın ve erkek terimlerini beraberce kullanır. Çünkü “erlik” makamındaki erlerin erkekler değil, erlik sıfatını kazananlar olduğu, erkeklerden bu makama erişmemiş nice kişilerin bulunabileceği gibi, kadınlardan da erlik makamına varmış ve bu suretle bu makama ulaşamamış erkekleri aşmış nice canlar bulunabileceğini ifade etmiştir.(Gölp. *Mev. Cel.*, s. 212)

Böylece Mevlâna, kadınla erkeği, orijinde, insan olma konusunda, iman ve amel hususunda hatta evlilikte eşit ve denk görmektedir. “ *Evlenmelerinde eşitlik olur mu hiç? Kapının bir kanadı tahtadan öbürü fildişinden! Nikahta eşitlik gerek; yoksa sıkıntı başlar, geçim olmaz dedi” (Mesnevî, IV, 195-197).* Bu konuda *Mesnevî*'nin I. Cildinde şunları söyler:

*“Sen benim eşimsin. Eşler birbirine benzemelidir ki,
işler beraber olsun, yürüsün.*

*Eşlerin birbirine benzemesi gerektir. Ayakkabı ve mest
çiftlerine bir bak!*

*Ayakkabının biri ayağına dar gelse, onlar işe yaramaz.
Seni topal ederler.*

*Hiç kapı kanadının biri büyük biri küçük ve ormandaki
arlan kurt ile eş olur mu?*

*Biri boş diğer malla dolu iki çuval devenin sırtında
muvazeneli duramaz”(I, 2410-2414 Nahiff terc.)*

Bilindiği üzere İslâm'ın evlenmede şart koştuğu husus, “küfüv” yani karıyla kocanın bazı değerler açısından birbirine eş ve denk olmasıdır. Bu denklik görgüde, terbiyede, tahsilde, kültür, yetişme çevresi ve tarzında, hatta boyda postta ve güzellikte bile birbirlerine eşit olması keyfiyettir. Bu husus geçim için en önemli şarttır. Şayet bu olmazsa birinde aşağılık duygusu kompleks ha-

linde gelişirken diğerinde büyüklük duygusu kompleks olarak baş gösterir. İşte Mevlâna evlilikte bu eşitliğin korunmasını daima arzu etmiştir.

Mevlâna, evlilikteki eşitsizliğin vereceği sıkıntıları, bekar ve dul kavramları açısından da ele alır ve kadınları bu zaviyeden üçe ayırır:

“ Eren, dünyada dedi üç çeşit kadın vardır; ikisi eziyettir, mihnettir, biri yürüyen define

O bir bölükten bir kadın aldın mı, o kadın tamamıyla senin olur; öteki bölükten alırsan yarısı senindir, yarısı senden ayrı.

Üçüncü bölüktense, bilki o, hiç senin olmaz. Bunu duydun ya, uzaklaş artık; gidiyorum ben...

Şeyh atını sürdü, çocukların arasına katıldı. Genç bir kere daha bağırdı;

Gel de dedi, söylediğin sözü anlat; üç çeşit kadın vardır dedin hani, ne demektir bu; bir söyle.

Şeyh onun yanına at sürdü; dedi ki, kız-oğlan kız tümden senin olur, gamdan kurtulursun.

Yarısı senin olan kadın, dul kadındır; hiç senin olmayansa çocuğu bulunan kadın.

İlk kocasından çocuğu oldumu, sevgisi de oraya gider, hatırı da hep oraya varır.” (Mesnevî, II, 2406-2414 Gölp.)

2)Erkek akıl kadın nefistir metaforu: Mevlâna *Mesnevî*'sinde bir anlatım metodu olarak metaforlara baş vurur. Metafor zaten, soyut fikirlerin somut ifâdeleridir. Bu açıdan yapılan benzetmeler konunun daha iyi anlaşılmasını sağlar. (Bkz.Keklik, *Mev.Metafor Yol. Fels. s.*) *Mesnevî*'nin I. Cildinde anlattığı hikayede erkeği akıl kadını nefis kavramlarıyla temsil ettirmektedir:

“Erkekle kadının hikayesini anlattık ya; sen onu nefsinle aklına örnek bil.

Nefisle akıldan ibaret olan bu kadınla erkek, iyinin kötünün ayırt edilmesi için gerek mi gerek.

İkisi de şu toprak yurttan gereklidir; gece gündüz savastadır, ikisi de olaylar içindedir.

Kadın durmadan evin ihtiyaçlarını diler durur; yani şeref ister, ekmek ister, sofraya ister, mevki ister.

Nefis, kadın gibi her şeye bir çare bulmak peşindedir; kimi toprağa döşenir, kimi yücelik arar.

*Aklın sa bu düşüncelerden haberi bile yoktur; Aklın-
da fikrinde ancak Allah'ın gamı vardır.*

*Hikayenin iç yüzü bu yemdir; bu tuzaktır ama dış
yüzünü de şimdi toptan işit.*

*Mânâyı anlatmak yeter olsaydı dünya halkı, işten,
güçten kalırdı, düzen bozulurdu.” (Mesnevî, I, 2628-
2635 Gölp.)*

Mevlâna kadın-erkek ilişkileri konusunda eşlerin birbirlerine karşı davranışlarında ve birbirlerinin hizmetinde bulunmayı “câriye” ve “köle” kavramlarıyla metaforize etmiştir. Nitekim *Mesnevî*'de hikaye ettiği hususlar bütün aileler için önemli bir örnek ve güzel bir tedbirdir. Her zaman ve her yerde geçerli olabilecek bu tedbir sayesinde hem ailenin rahat, hem kadınla erkeğin geçimi hem de hayatın sıkıntıları aşıp, mutluluklar temin edilebilir. “Bunun da ötesinde hanımlar bu tür tedbirlerle kötü ahlak sahibi erkekleri ıslah ederler. Fesat yoluna gidebilecek erkekleri doğru yola sevk ederler. Bedevî bir kadın, güzelliği ve akli ile meşhur olan kızını bir kral ile evlendirirken yaptığı pek çok vasiyet arasında bir de şöyle demiştir: “*Sen ona câriye olursan, o da sana köle olur.*” Yani sen her hususta ona itaat edersen o da her konuda sana itaat eder.” (M. Carullah, s. 27)

3) Kadın Erkeğe Galip Gelir: *Mesnevî*'sinde gönül sahibi kimselerin kadına karşı koyamayacağını ve ona mağlup olacağını (I, 2433), erkeğin kadından üstün gibi görüldüğünü ama gerçekte kadının erkeklere galip geldiğini örneklerle açıklamaktadır. (*Fihi Mâfih*, 37. Bölüm). Erkek bedenlen kadından daha güçlü olsa da kadına karşı âciz olduğunu beyan etmek üzere: “*Kişi Hz. Hazma ve Rüstem'den daha kahraman olsa da o karısının esiridir*” (*Mesnevî*, I,195 İzb.) demekte ve şöyle bir hadis nakletmektedir: *Peygamber dedi ki, kadınlar akıllı kişilere, ehl-i dil olanlara fazlasıyla gâlip olurlar. Fakat câhiller kadına galebe ederler. Çünkü onlar sert ve kaba muameleli olurlar.*” (*Mesnevî*, I,2433-2434 İzb). Mevlâna'ya göre, sevgi ve acıma hissi insanî, hiddet ve şehvet ise hayvanî bir vasıftır Nitekim bu hususları içeren ve erkeği su, kadını ise ateş metaforuyla ele aldığı beyitler şunlardır:

*“ Tanrı, kadını, erkek onunla yatışsın, erkeğe eş ol-
sun diye yarattı; Adem nasıl olur da Havva'dan ayrılabilir?*

*Erkek, Zâloğlu Rüstem olsa, yiğitlikte Hamza'yı geç-
se gene de kendi kadınının tutsağıdır.*

*Dünyayı sözleriyle sarhoş eden bile, 'Ey kızıl saçlı
kadın! Benimle konuş' derdi.*

*Heybet bakımından su, ateşten üstündür ama, su bir
kaba kondu mu ateş, onu fokur fokur kaynatır.*

İkisinin arasına , engel olarak bir tencere girdi mi ateş, o suyu yok eder, hava haline getirir gider.

Görünüşte kadına su gibi üstünsün ama iç yüzden ona, mağlupsun isteklisin

Peygamber dedi ki: Kadın, akıllılara, gönül ehline adam-akıllı üst olur.

Bilgisizlerse kadınlara üst olurlar: çünkü onlar sert, pek kaba kişilerdir.

İncelik, lütuף, sevgi azdır onlarda; çünkü yaratılışlarında hayvanlık üstündür.

Sevgi, acımak, insanlık huyudur; öfkeyle istekse hayvanlık huyları.

Kadın Tanrı ışığıdır, sevgili değil, kadın sanki yaratıcıdır, yaratılmış değil." (Mesnevî, I,2435-2446)

D- Değerlendirme

Görüldüğü gibi, Batı düşüncesinde kadın ekseriyetle zaafılarından ele alınmış, onun meziyetlerine ve toplum için faydalı olabilecek yeteneklerine yer verilmemiştir. Kadın-erkek eşitliği Batılı yazarların ve düşünürlerin, son devir politik ve hukuki amaçlı yazılar ve uygulamalar hariç, üzerinde durduğu konular değildir. Kadın problemine tek bir zaviyeden bakan bu düşünürler, kadın hakkındaki fikirlerinde, pratik amaçlı realist bir düşünce içinde kalmaya çalışmışlardır. Mevlâna'da ise kadın problemine iki zaviyeden bakıldığını söyleyebiliriz. Meziyet ve zaafı ile beraber ele alınan kadın, Ayet ve hadislerin ışığı altında ve ayrıca tasavvuf ve Türk töresinden gelen bir anlayışın perspektifinde incelenmiştir. O, annelik ve Hak yolunun sâliki olması cihetiyle ulvî derecelere çıktığı gibi, zaaf, hile düzen ve şehvet gibi menfî sıfatları sebebiyle de süflî derekelere inebilmektedir. Kadın, Mevlâna'nın indinde gerek yaratılış ve gerekse inanç, ibadet, mükafat evlilik ve tercih hakkı gibi konularda erkekle daima eş değerli bir varlıktır. Mevlâna bu düşüncesini sadece eserlerinde işlememiş aynı zamanda kendisi bizzat hayatında da uygulamıştır.

KAYNAKLAR

Baudelaire (C.), *Mon Coeur mis à Nu*, C.F.(Citations Françaises) içinde, Librairie Larousse, Paris, 1977

Bernard (T.), *La Volonté de l'Homme*, Camlan-Lévy, C.F., Librairie Larousse, Paris, 1977

Bouchet (G.), *Les Sérées*, C.F., Paris, 1977

Can (Ş.), *Hazreti Mevlâna, Hayatı, Şahsiyeti, Fikirleri*, Ötügen, İstanbul, 1995

Carullah (M.), *Hatun*, Kitabiyât, Ankara, 1999

- Chamfort (N.), *Maximes et Pensées*, C. F., Paris 1977
- Courteline (G.), *La paix chez soi*, Flammarion, C. F., Paris 1977
- Çelebi (C. B.), Hz. Mevlâna'nın Eserlerinde "Kadın" Konusuna Kısa Bir Bakış, *II. Milletlerarası Mevlâna Kongresi*, 3-5 Mayıs, 1990, *Tebliğler*, s. 103-107 Konya, 1991,
- Eflâkî (A.), *Ariflerin Menkabeleri (Menâkibu'l-Ârifîn)*, (I-II), MEB, İstanbul, 1986
- Goucourt(J.), *Journal*, Fasquelle, C. F., Paris, 1977
- Gölpınarlı(A.), *Mevlâna Celaleddin*, İnkılap ve Aka Yay., İstanbul, 1985
- Keklik(N.), *Filozofların Özellikleri*, Doğuş, İstanbul, 1983
- Keklik(N.), Mevlâna'da Metafor Yoluyla Felsefe, *I. Millî Mevlâna Kongresi*, *Tebliğler*, s. 39-73. Konya, 1985
- Malebranche(N.), *Hakikatin Araştırılması(La Recherche de la Verité)*, Terc. Miraç Katırcıoğlu, MEB, Ankara, 1947
- Mauriac(F.), *Asmodée*. Grasset, C. F. Paris, 1977
- Mevlâna (C. R.), *Mesnevî-i Ma'nevî*: terc. A. Gölpınarlı, "Mesnevi ve Şerhi" (I-VI), 2. Baskı, MEB, İstanbul, 1985; Veled İzbudak terc., "Mesnevî", 2. Baskı, MEB, İstanbul, 1990; Manzum Nahifî Terc., "Mesnevî-i Şerif", Haz. A. Çelebiođlu, 2. Baskı, MEB, İstanbul, 2000; Şefik Can terc. "Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi" Ötüken Neşriyat(I-III). İstanbul, 1999
- Mevlâna(C.R.), *Fihî Mâfih*, Terc. M. Ülker Anbarcıoğlu, MEB, İstanbul, 1969
- Molière (J.B.), *l'Ecole des Maris*, C.F., Paris, 1977
- Montaigne(M.), *Essais (Denemeler)*, C.F., Paris, 1977
- Montesquieu (C.), *Lettres Persanes*, C.F., Paris, 1977
- Proudhon (P.J), *De la Justice Dans la Révolution et Dans l'Eglise*, C.F., Paris, 1977
- Renard (J.) *Journal*, 21. Mai. 1895, 29. Avril. 1898, C. F., Paris, 1977
- Salacrou (A.), *Une Femme Libre*, Gallimard, C.F., Paris, 1977
- Schopenhauer (A.), *Pensées et Fragments* (Trad. J. Bourdeau, Librairie Felix Alain, Paris, 1929
- Sergen (S.), İslâm'da ve Hz. Mevlâna'da Kadına Saygı, *I. Millî Mevlâna Kongresi*, *Tebliğler*, 3-5 Mayıs, 1985, s. 357-363 Konya, 1985
- Suarès (A.), *Variables*, Emile-Paul, C. F., Paris, 1977
- Yakıt (İ.), *Batı Düşüncesi ve Mevlâna*, 2. Baskı, Ötüken, İstanbul, 2000
- Yusuf Has Hâcîp, *Kutadgu Bilig*, çev. R.Rahmeti Arat, 3. Baskı, TTK. Basımevi, Ankara, 1985